

IZVEŠTAJ O VERSKIM SLOBODAMA U SVETU ZA 2017. GODINU – SRBIJA

Izvršni pregled

Ustav Republike Srbije jemči slobodu veroispovesti, kao i pravo na promenu vere. U njemu se navodi da svako ima slobodu da učestvuje u bogoslužjenju pojedinačno ili u zajednici sa drugima, javno ili privatno. Takođe se navodi da se sloboda veroispovesti ili verskog uverenja može podvrgnuti ograničenjima samo kada je neophodno zaštititi živote i zdravlje ljudi, javnu bezbednost i javni red ili demokratski poredak. Ustav takođe zabranjuje uspostavljanje državne religije, garantuje jednakost svim verskim grupama i zabranjuje podsticanje verske mržnje. Zakon predviđa posebne povlastice i tretman za sedam verskih grupa koje se definišu kao „tradicionalne“; jedan broj verskih grupa i nevladinih organizacija kritikuju ove povlastice kao neustavne. Pojedine manje verske grupe takođe izražavaju nezadovoljstvo zbog procesa registracije, koji je za te male grupe komplikovan i skup, a bez koga one ostaju bez prava da raspolažu imovinom, poreskih olakšica i svojstva pravnog lica. Vlasti su nastavile da vraćaju imovinu crkvama i verskim zajednicama oduzetu posle 1945. godine; procenjuje se da je vraćeno 70 posto imovine.

U izveštajima o slučajevima diskriminacije uglavnom se pominju manje i netradicionalne grupe. U medijima je bilo izveštaja o javnoj diskriminaciji protestanskih grupa u vreme oktorbarske proslave petstote godišnjice protestantske reformacije. U štampi i na internetu i dalje se pojavljuju članci u kojima se napadaju netradicionalne verske grupe, a pojedine se proglašavaju „sektama“. U pojedinim knjižarama mogu se naći antisemitske knjige, a Jevrejska zajednica navodi da se na internet medijima javljaju antisemitski komentari. Jehovini svedoci prijavili su dva fizička napada na svoje pripadnike i dva vandalska napada na svoju imovinu.

Službenici Američke ambasade i gostujući predstavnici Američke vlade i dalje se zalažu kod državnih zvaničnika iz Uprave za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama i Kancelarije za ljudska i manjinska prava da se eliminiše pristrasnost prilikom registrovanja verskih grupa. Predstavnici Ambasade se takođe zalažu kod vlasti da se nastavi sa vraćanjem imovine žrtvama Holokausta koje nemaju živih zakonskih naslednika i da se pažljivo prati izgradnja memorijalnog kompleksa na Starom sajmištu gde se u Drugom svetskom ratu nalazio koncentracioni logor. Predstavnici Ambasade nastavili su da se sastaju sa predstavnicima širokog kruga verskih grupa da bi razgovarali o interakciji između tradicionalnih i netradicionalnih verskih grupa, vraćanju oduzete imovine i međuveriskom dijalogu. Ambasador je održao multikonfesionalni ručak na Nacionalni dan slobode veroispovesti, kada se razgovaralo o međuveriskoj saradnji i interakciji verskih grupa sa vladom u vezi sa pitanjima verskih sloboda. U junu je održao iftar, na kome je okupio članove dve suprotstavljene islamske zajednice kako bi ih podstakao na saradnju. Viši službenik Ambasade priredio je razgovor sa predstavnicima nekoliko verskih grupa u oktobru kako bi saslušao probleme netradicionalnih verskih grupa.

Prvi deo: Verska pripadnost stanovništva

Prema procenama Vlade Sjedinjenih Država u Srbiji živi 7,1 milion stanovnika (procena je iz jula 2017). Prema Popisu 2011. blizu 85 posto stanovništva čine pravoslavni hrišćani, 5 posto katolici, 3 posto sunitski muslimani i 1 posto protestanti. Preostalih 6 posto su Jevreji, budisti, pripadnici

Međunarodnog društva svesnosti Krišne, agnostici, ateisti, pripadnici drugih verskih grupa i oni koji se nisu izjasnili u pogledu verske pripadnosti. Najveći broj građana koji se deklariraju kao pravoslavni hrišćani pripadnici su Srpske pravoslavne crkve, iako ta kategorija nije posebno izdvojena u Popisu. Pripadnici Makedonske, Crnogorske i Rumunske pravoslavne crkve mogu biti uvršteni ili u grupu „pravoslavnih hrišćana“ ili među „druge hrišćane“, koji čine preostalih 6 posto stanovnika, u zavisnosti od toga kako se izjasne.

Katolike čine pre svega etnički Mađari i Hrvati, koji žive u Vojvodini. Muslimane čine Bošnjaci (muslimani slovenskog porekla) na jugozapadu u Sandžaku, etnički Albanci na jugu i Romi kojih ima u čitavoj zemlji.

Drugi deo: Odnos vlasti prema verskim slobodama

Pravni okvir

Ustav Republike Srbije jemči građanima slobodu veroispovesti, kao i pravo na promenu vere. U njemu se navodi da svako ima slobodu da učestvuje u bogoslužjenju bilo pojedinačno bilo u zajednici sa drugima, bilo javno bilo privatno, ali da niko ne može biti prisiljen da se izjasni o svojoj veroispovesti. Takođe se navodi da se sloboda veroispovesti ili verskog uverenja može podvrgnuti ograničenjima samo kada je neophodno zaštititi živote i zdravlje ljudi, moralne vrednosti demokratskog društva, slobodu i prava zagarantovane Ustavom, javni red i mir, ili u cilju sprečavanja širenja verske, nacionalne i rasne mržnje. Ustav takođe zabranjuje uspostavljanje državne religije, garantuje jednakost svim verskim grupama i nalaže razdvajanje crkve i države. Ustav dozvoljava crkvama i verskim zajednicama da same organizuju svoj unutrašnji poredak, obavljaju verske obrede na javnim mestima, osnivaju u skladu sa zakonom verske škole i socijalne i dobrotvorne ustanove. Ustavom se zabranjuje diskriminacija po osnovu verske pripadnosti i podsticanje verske mržnje, vlasti se pozivaju da podržavaju versku raznolikost i toleranciju, a verskim izbeglicama se jemči pravo na azil, koji će se odobravati u skladu sa zakonski propisanim procedurama.

Zakon zabranjuje podsticanje verski motivisane diskriminacije, mržnje ili nasilja protiv pojedinaca i grupa, a u zavisnosti od vrste dela zaprećena kazna se kreće od jedne do deset godina zatvora.

Zakon predviđa poseban tretman za sedam verskih grupa koje je država definisala kao „tradicionalne“. Reč je o Srpskoj pravoslavnoj crkvi, Rimokatoličkoj crkvi, Slovačkoj evangeličkoj crkvi a.v. u Srbiji, Reformatskoj hrišćanskoj crkvi u Srbiji, Evangeličkoj Hrišćanskoj crkvi a.v. u Srbiji, Islamskoj zajednici i Jevrejskoj zajednici. „Crkva“ je izraz koji se koristi za hrišćanske verske grupe dok se izraz „verska zajednica“ odnosi i na nehrišćanske grupe i na neke hrišćanske entitete. Islamska zajednica se podelila na Islamsku zajednicu *Srbije* (kurziv dodat) sa sedištem u Beogradu i Islamsku zajednicu *u Srbiji* (kurziv dodat) sa sedištem u Novom Pazaru. Iako prema zakonu nije dozvoljeno registrovati više grupa sa istim nazivom ili delom naziva, obe islamske zajednice su zvanično upisane u Registar.

Sedam tradicionalnih verskih zajednica priznatih zakonom automatski je upisano u Registar crkava i verskih zajednica. Pored ovih grupa, država u tradicionalne, i to isključivo u Vojvodini, ubraja i

Eparhiju Rumunske pravoslavne crkve Dakija Feliks sa sedištem u Rumuniji i administrativnim sedištem u Vršcu u Vojvodini.

Sedam tradicionalnih verskih grupa prema zakonu imaju pravo na potpuno ili delimično oslobađanje od poreskih obaveza, pravo da drže versku nastavu u državnim školama i pravo da obavljaju delatnost verske službe u vojsci.

U Srbiji je registrovano ukupno dvadeset „netradicionalnih“ verskih zajednica: Hrišćanska adventistička crkva, Evangelička metodistička crkva, Crkva Isusa Hrista svetaca poslednjih dana u Srbiji (Mormoni), Evanđeoska Crkva u Srbiji, Crkva Hristova ljubav u Srbiji, Hristova duhovna crkva u Srbiji, Savez Hrišćanskih Baptističkih crkava u Srbiji, Hrišćanska Nazarenska verska zajednica u Srbiji (povezana sa Apostolskom hrišćanskom crkvom [Nazareni]), Crkva Božja u Srbiji, Protestantska Hrišćanska zajednica u Srbiji, Hristova Crkva braće u Republici Srbiji, Slobodna crkva Beograd, Jehovini svedoci – Hrišćanska verska zajednica, Zavetna crkva Sion, Unija reformnog pokreta adventista sedmog dana, Protestantska evanđeoska crkva „Duhovni centar“, Hristova Jevanđeoska Crkva, a u toku godine su registrovani i Slovački savez baptističkih crkava u Srbiji, Savez baptističkih crkava u Srbiji i Harizmatska zajednica vere u Srbiji. Pojedine organizacije su zapravo krovne grupe koje okupljaju više zasebnih crkava, ponekad i delimično različite afilijacije.

Verske grupe nemaju zakonsku obavezu da se registruju, ali ukoliko nisu registrovane tretiraju se kao neformalne grupe i ostaju bez pravnih povlastica na koje imaju prava registrovane verske grupe. Tako, na primer, samo registrovane verske grupe mogu da grade nova mesta za bogoslužjenje, da poseduju imovinu, da se prijave za restituciju imovine, da dobijaju novac od države za svoje aktivnosti. Registracija je takođe nužna da bi verska grupa mogla otvoriti račun u banci i zaposliti radnike. Prema zakonu iz budžeta Republike Srbije mogu se izdvojiti sredstva za ostvarivanje socijalnih prava i zdravstvenu zaštitu verskih službenika samo registrovanih grupa. Prema zakonu sve registrovane grupe oslobođene su obaveze plaćanja poreza. Zakon registrovane grupe oslobađa obaveze plaćanja administrativnih taksi i podnošenja godišnjih finansijskih izveštaja.

Za registraciju verske grupe potrebno je priložiti sledeće: imena, brojeve identifikacionih dokumenata, kopije identifikacionih dokumenata overene kod notara i potpise barem stotinu članova; statut i prikaz osnova verskog učenja, verskih obreda, verskih ciljeva i osnovnih aktivnosti; podatke o stalnim izvorima prihoda. Zakon zabranjuje registraciju verskim zajednicama koje u svom nazivu sadrže deo naziva već registrovane organizacije. Ministarstvo pravde i dalje vodi Registar crkava i verskih zajednica i rešava zahteve za registraciju.

Prema Ustavu, Ustavni sud može zabraniti rad verske zajednice ako ona svojim aktivnostima ugrožava pravo na život ili pravo na zdravlje, prava dece, pravo na lični i porodični integritet, javnu bezbednost i red, ili izaziva i podstiče versku, nacionalnu ili rasnu netrpeljivost. Ustavni sud takođe može da zabrani rad udruženja koje podstiče versku mržnju.

Uprava za saradnju s crkvama i verskim zajednicama pri Ministarstvu pravde rešava sva stručna i administrativna pitanja u vezi sa saradnjom između države i crkava i verskih zajednica. U ovo spadaju i pružanje pomoći nacionalnim manjinama u zaštiti verskih tradicija koje čine deo

njihovog kulturnog i etničkog identiteta, saradnja države i eparhija Srpske pravoslavne crkve u dijaspori, podrška verskom obrazovanju i podrška zaštiti pravnog statusa crkava i verskih zajednica. Kancelarija za ljudska i manjinska prava Republike Srbije, koja se bavi izradom javnih politika i nadgledanjem statusa manjina, takođe vodi računa o pojedinim verskim pitanjima.

Zakon priznaje samo registrovanim verskim grupama zahteve za vraćanje crkvene imovine oduzete od 1945. godine. Zakon omogućava pojedinačnim potražiocima da povrate imovinu oduzetu žrtvama Holokausta u Drugom svetskom ratu, ali verske grupe ne mogu tražiti vraćanje imovine konfiskovane pre 1945. Restituciju mogu tražiti i zvanično registrovane zadužbine. Verske zajednice koja su bile korisnici zadužbina oduzetih posle Drugog svetskog rata mogu se prijaviti za restituciju svojih povlastica.

U skladu sa Terezinskom deklaracijom o imovini oduzetoj u vreme Holokausta, zakon otklanja posledice oduzimanja imovine Jevreja bez živih pravnih naslednika i one za koju nije podnet zahtev za vraćanje, čime je Jevrejskoj zajednici omogućeno da podnese zahteve za vraćanje imovine koja potpada pod ovu kategoriju i budućim potražiocima ostavljeno pravo da zatraže prenos prava svojine. Zakon kao „imovinu bez naslednika“ definiše svaku imovinu za čije vraćanje nije podnet zahtev u skladu sa zakonom. Jevrejska zajednica mora podneti dokaz o tome da je prethodni vlasnik bio pripadnik Jevrejske zajednice, i da mu je imovina oduzeta za vreme Holokausta. Zakon je takođe predvideo da se Savezu jevrejskih opština iz republičkog budžeta narednih četvrt veka svake godine isplaćuje 950 hiljada evra (1.14 miliona dolara), i prva isplata je bila u martu.

Prema Ustavu roditelji i pravni staratelji imaju pravo da obezbede svojoj deci versko obrazovanje u skladu sa sopstvenim verskim uverenjima. Zakon propisuje da se verska nastava održava u državnim školama, ali samo za pripadnike sedam tradicionalnih verskih grupa. Učenici osnovnih i srednjih škola dužni su da pohađaju ili versku nastavu jedne od sedam tradicionalnih vera ili časove građanskog vaspitanja. Roditelji sami odlučuju koja je od te dve mogućnosti prikladnija za njihovo dete. Plan i program verske nastave razlikuju se na regionalnom nivou, u zavisnosti od broja vernika određene konfesije u toj zajednici. Obično je potrebno da postoji najmanje pet prijavljenih đaka da bi se ponudili časovi verske nastave određene veroispovesti. Tamo gde u okviru jedne škole ne postoji minimalan broj prijavljene dece predstavnici Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja nastoje da okupe učenike na regionalnom nivou na zajedničkim časovima verske nastave. Komisija za versko obrazovanje imenuje učitelje veronauke sa spiska kvalifikovanih kandidata koje im dostavlja svaka verska grupa. Komisiju čine predstavnici svih sedam tradicionalnih verskih grupa, Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i Uprave za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama. U radu Komisije učestvuju i predstavnici Islamske zajednice Srbije i predstavnici Islamske zajednice u Srbiji.

Ustav priznaje pravo na prigovor savesti zbog verskih uverenja. To znači da osoba nije dužna da, protivno svojoj veri ili ubeđenjima, ispunjava vojnu ili bilo koju drugu obavezu koja uključuje upotrebu oružja, ali lice koje se pozove na prigovor savesti prema zakonu može biti pozvano da ispuni vojnu obavezu bez obaveze da nosi oružje.

Prema Ustavu svaki nadležan sud može sprečiti širenje informacija koje podstiču versku mržnju, diskriminaciju, netrpeljivost ili nasilje.

Republika Srbija je članica Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

Postupanje vlasti

Prema navodima Jehovnih svedoka, javno tužilaštvo retko tretira fizičke napade protiv njihovih članova i vandalske napade na njihovu imovinu kao verski motivisane zločine, već ih posmatra kao obične napade i ugrožavanje imovine, za šta su po zakonu propisane blaže kazne nego za verski motivisane prestupe, a ponekad čak i kao privatne razmirice. Jehovini svedoci navode da tužilaštvo ni u 2017. ni u 2016. nijedan krivični prestup protiv njihovih članova nije videlo kao verski motivisan. Predstavnici nevladine organizacije Centar9 takođe navode da im nije poznato da li je ijedan krivični postupak pokrenut u skladu sa zakonskim odredbama kojima se kriminalizuju verski motivisani prestupi. Pojedini posmatrači navode da su uvereni da tužilaštvo namerno podnosi blaže prijave u ovim slučajevima kako bi se stekao utisak da verska netrpeljivost gotovo ne postoji.

Ministarstvo pravde Srbije je odobrilo šest zahteva za registraciju predatih u toku godine. Ministarstvo je odbilo aplikaciju Ničiren budizma zbog nepotpune dokumentacije, a predstavnicima ove grupe je objašnjeno koje dodatne informacije treba da obezbede. Zajednica se prijavila pod novim nazivom Budistička verska zajednica; ažurirana molba do kraja godine nije bila razrešena. Iz Ministarstva pravde navode da su odbili zahtev za registraciju Prve menonitske romske crkve jer podnosilac zahteva eksplicitno navodi da neće prihvatiti preporuku Ministarstva da koriguje svoj zahtev i podnese dodatna dokumenta. Do kraja godine iz Ministarstva još nisu bili rešili originalni zahtev za registraciju Pravoslavno-Starokatoličke crkve.

Manjinske verske grupe, Centar9 i drugi posmatrači i dalje navode da je zakonsko razdvajanje takozvanih tradicionalnih i netradicionalnih verskih grupa suštinski odraz pristrasnosti. Oni takođe navode da je zakon o crkvama i verskim zajednicama ponegde u suprotnosti sa ustavno zajemčenom slobodom veroispovesti i ravnopravnim statusom verskih grupa. Na primer, izuzev povlastica koje tradicionalne verske grupe dobijaju po zakonu, vlasti njima pružaju finansijsku pomoć za organizovanje verskih događaja i objavljivanje ili štampanje materijala verske sadržine. Manjinske grupe takođe navode da se vladine stipendije na svim obrazovnim nivoima neravnopravno raspoređuju među verskim grupama. Takođe navode da Uprava za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama, koja pruža podršku verskim grupama, ima dodatnu obavezu da štiti srpski nacionalni identitet i da saraduje sa eparhijama (episkopijama) u dijaspori. Pored toga, iz tradicionalne, Rimokatoličke crkve izražavaju nezadovoljstvo zbog povlašćenog tretmana Srpske pravoslavne crkve.

Kritike dolaze i od strane poglavara baptističke i evangeličke zajednice, koji nastavljaju da traže od vlasti da se povuče deo zakona kojim se verske grupe dele na tradicionalne i netradicionalne.

Predstavnici pojedinih nevladinih organizacija i verski poglavari nastavljaju da se zalažu za to da se ukine odredba prema kojoj u Registar ne mogu da se upišu nove verske grupe kojima je naziv sličan imenu već registrovane grupe. Pripadnici jedne crkve sa zabrinutošću gledaju na to što su zbog ove zabrane pojedine grupe prinuđene da dodaju nacionalne odrednice u svoj naziv kako bi se razlikovale od ranije registrovanih zajednica – čime se među verskim grupama stvara podela na

nacionalnoj osnovi. Primeri ovakvih prilagođavanja su Slovačka baptistička unija, Slovačka luteranska crkva i Mađarska reformisana crkva. Predstavnicima drugih grupa navode da bi ukidanje ove zabrane omogućilo i drugim pravoslavnim crkvama da se registruju. Stav vlasti je da se odloži priznavanje drugih pravoslavnih crkava (Makedonske i Crnogorske) dokle god ove crkve ne sklope međusobni sporazum sa Srpskom pravoslavnom crkvom, kakav je Srpska pravoslavna crkva sklopila sa Rumunskom pravoslavnom crkvom u Vojvodini.

Predstavnicima Hrišćanske baptističke crkve i Protestantske evanđeoske crkve nastavljaju da ulažu proteste zbog pravosnažnog zahteva da samo registrovane grupe mogu dobiti status pravnog lica. Predstavnicima Centra9 navode da su prikupljanje potrebne dokumentacije i potpisi stotinu građana skup, dugotrajan i često nedostižan uslov za mnoge manje crkve i one čiji su članovi pre svega strani državljani.

Poglavnik jedne evanđeoske zajednice navodi da državne institucije ponekad otežavaju registraciju netradicionalnim grupama, ali da se čini da i to zavisi od kompetentnosti pojedinačnih službenika. Predstavnicima više grupa, uključujući i Hrišćansku baptističku crkvu, Protestantsku evanđeosku crkvu, Anglikansku crkvu i Centar9, navode da to što pojedine organizacije nisu registrovane ne utiče direktno na njihovo vršenje verske službe, ali im nameće druge poteškoće, u smislu da im otežava traženje vraćanje oduzete imovine, otvaranje računa u banci, kupovinu ili prodaju imovine i objavljivanje literature. Grupe koje već dugo postoje u zemlji ponekad uspevaju da zaobiđu neke od ovih ograničenja tako što, recimo, upotrebe staru dokumentaciju da otvore račun u banci. Njihovi predstavnici ipak navode da i ovo varira od slučaja do slučaja, ali i od spremnosti konkretnog lokalnog zvaničnika.

Pripadnicima Hrišćanske baptističke crkve i Protestantske evanđeoske crkve, između ostalih, navode da odbijaju da se registruju prema postojećem zakonu, i pozivaju se na svoje nekoliko vekova dugo prisustvo u zemlji i pravni status koji su imali prema pređašnjim zakonima. Do kraja godine još nije bila razrešena žalba koju su 2013. zajednički predali Evropskom sudu za ljudska prava zbog narušavanja njihovih prava i sloboda zagarantovanih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Predstavnicima ove dve crkve navode da ne gaje optimizam u pogledu presude.

Makedonska i Crnogorska pravoslavna crkva, čiju autokefalnost Srpska pravoslavna crkva još nije priznala, i dalje nisu upisane u Registar. Predstavnicima vlasti ostaju pri stavu da nesuglasice između pravoslavnih crkava treba da se rešavaju prema kanonu pravoslavnih crkava, bez uplitanja sekularnih vlasti. Između predstavnika Srpske pravoslavne crkve i Makedonske pravoslavne crkve uspostavljen je dijalog o mogućem priznanju Makedonske crkve, ali ne i između Srpske pravoslavne crkve i Crnogorske pravoslavne crkve.

Jedino sedam tradicionalnih verskih grupa mogu imati svoje vojne sveštenike u oružanim snagama.

Jehovini svedoci navode da su policajci sve bolje upućeni u njihovo pravo da javno dele versku literaturu. Takođe su naveli da su sudovi odbacili sve navode policijskih službenika o toj aktivnosti njihovih članova.

Sveštenici Rumunske pravoslavne crkve nastavljaju da drže službu na rumunskom jeziku u istočnom delu zemlje, i tamo gde Rumunska pravoslavna crkva još nije zvanično priznata, i to uz saglasnost sveštenika i poglavara te eperhije. Predstavnici Rumunske pravoslavne crkve navode da vlasti i dalje odbijaju da im izdaju građevinske dozvole za izgradnju novih crkava u istočnom delu zemlje, zbog čega su prinuđeni da postojećim objektima menjaju namenu i koriste ih u verske svrhe. Predstavnici vlasti navode da je to pitanje koje između sebe treba da reše Srpska pravoslavna crkva i Rumunska pravoslavna crkva, i da država neće preduzimati nikakve korake pre nego što one između sebe sklope sporazum.

Država je nastavila da vraća imovinu oduzimanu crkvama i verskim zajednicama od 1945. godine, i vratila je ukupno 5.575 hektara poljoprivrednog zemljišta, 776 hektara šuma, 32 hektara građevinskog zemljišta, 861 kvadratni metar stambenog prostora, i 14.047 kvadratni metar poslovnog prostora Srpskoj pravoslavnoj crkvi, Rimokatoličkoj crkvi, Rumunskoj pravoslavnoj crkvi, Evangeličkoj Hrišćanskoj crkvi, Grkokatoličkoj crkvi, Reformatskoj hrišćanskoj crkvi i Slovačkoj evangeličkoj crkvi, te Jevrejskoj zajednici. Predstavnici vlasti procenjuju da je dosad vraćeno 70 posto oduzete verske imovine.

Uprkos tome što su registrovane, obe Islamske zajednice nastavljaju da se suočavaju sa poteškoćama u ostvarivanju zahteva za vraćanjem imovine koja im je oduzeta u doba komunizma. Predstavnici obe grupe navode da su podneli zahteve za spisak iste imovine u Srbiji, a iz Agencije za restituciju su potvrdili da nisu rešili nijedan zahtev. Predstavnici obe Islamske zajednice, međunarodni posmatrači i lokalni politički funkcioneri navode da u Agenciji za restituciju nisu spremni da rešavaju ove slučajeve jer to znači da treba da odluče koja je islamska zajednica „prava“, što vlasti izbegavaju. I jedna i druga strana traže od vlasti da razreše ovu pat poziciju i da priznaju dotičnu grupu kao zvaničnog predstavnika islamske zajednice.

Nastavljena je debata o ulozi kolaboracionističke vlade Nacionalnog spasa na čelu sa Milanom Nedićem u vreme nacističke okupacije. Viši sud u Beogradu održao je dodatna saslušanja u sudskom procesu koji je Nedićeva porodica pokrenula tražeći njegovu rehabilitaciju. Predstavnici Saveza Jevrejskih opština Srbije podneli su u novembru 2016. zahtev da učestvuju u svojstvu umešača (treće strane koja se upliće u proces da bi zaštitila svoj pravni interes) u postupku rehabilitacije. Viši sud je odbio zahtev u februaru, navodeći da u vanparničnom postupku u kome ne postoji spor nema preduslova za učešće umešača. Apelacioni sud je početkom septembra potvrdio ovu odluku.

U avgustu je Vlada prebacila brigu o komisiji koja se bavi memorijalnim kompleksom Staro sajmište – koncentracionom logoru u kome je u Drugom svetskom ratu pogubljeno hiljade Jevreja, Srba koji su se protivili tadašnjoj politici i Roma – sa gradskog nivoa na predsednika Aleksandra Vučića. Predstavnici komisije kažu da se nadaju da će ovaj potez povećati sredstva koja će memorijalni kompleks dobiti i ubrzati tempo rada. Do kraja godine nova komisija još nije bila formirana, a stara je nastavila da obavlja svoje dužnosti do isteka mandata. U februaru je prvi predlog zakona o memorijalnom kompleksu Staro sajmište izazvao kritike predstavnika međunarodnih jevrejskih organizacija i Helsišnog odbora za ljudska prava zbog toga što je „u višedecenijskom kontinuitetu sa revizijom Drugog svetskog rata u Srbiji“ i što se njime umanjuje „masovno istrebljenje jevrejske zajednice“. U predlogu zakona se u prvi plan stavljaju srpske žrtve na Starom sajmištu i odgovornost nacističke marionetske vlade Nezavisne države Hrvatske za

genocid koji se tamo odvijao. Komisija je povukla zakon posle ovih kritika i do kraja godine je nastavila da radi na njegovim izmenama.

U avgustu je poslanik Vladimir Đukanović, inače član Srpske napredne stranke, napisao na svom Tviteru da je uklonio štand sa literaturom Jehovinih svedoka na pijaci, i nazvao to svojim „dobrim delom za taj dan“.

Televizijski javni servis Srbije – RTS nastavlja da svakodnevno emituje desetominutnu emisiju *Verski kalendar* o najvećim verskim praznicima koje slave monoteističke vere.

Srbija je članica Međunarodne alijanse za sećanje na Holokaust.

Treći deo: Odnos društva prema verskim slobodama

Vlasti ne vode evidenciju o verski motivisanim napadima, a izveštaji samih verskih organizacija su sporadični. Jehovini svedoci su prijavili dva slučaja fizičkih napada na svoje članove, koji su 14. aprila i 8. maja držali službu na otvorenom. U oba incidenta su nepoznati napadači prišli maloj grupi Jehovinih svedoka i zgrabili ili gurnuli njihovog člana na zemlju. U jednom incidentu oštećen je pokretni štand za prodaju knjiga.

Nacionalističke grupe i pojedini izdavači nude prevode antisemitskih knjiga. Antisemitska literatura, kao što su *Protokoli sionskih mudraca* i dalje se može kupiti u mnogim knjižarama, a antisemitizam je zastupljen na nekim internet portalima. Pojedine omladinske grupe i internet forumi nastavljaju da ohrabruju antisemitizam. Nekoliko antisemitskih izjava ostavljeno je u komentarima internet izdanja *Večernjih novosti* od 27. januara ispod članka posvećenog seminaru o Holokaustu koji je održan u Beogradu.

U elektronskim medijima se i dalje pojavljuju članci u kojima se kritikuju netradicionalne verske grupe. Nekoliko poglavara netradicionalnih verskih grupa navodi da se u medijima netradicionalne vere često proglašavaju „sektama“, što po njihovom mišljenju doprinosi jačanju negativnih stereotipa.

U oktobru je održano nekoliko događaja u znak obeležavanja 500 godina reformacije, a mediji su izvestili da su pojedini poslanici i drugi državni zvaničnici nazivali protestantske grupe „sektama“ i otvoreno ih omalovažavali. U članku koji je 25. oktobra objavio desno orijentisani dnevni tabloid *Alo* navedene su negativne reakcije nekoliko članova Parlamenta na međuversku proslavu kojom je obeležena godišnjica reformacije. Poslanik Vladimir Đukanović iz Srpske napredne stranke i Marijan Rističević iz Narodne seljačke stranke kritikovali su ovaj događaj, kome su odbili da prisustvuju. Đukanović je na svom Fejsbuk profilu objavio da je „na adresu Skupštine dobio poziv od sekte. Da stvar bude još gora, ta sekta organizuje događaj u čast 500 godina reformacije... skandalozno“.

Jhovini svedoci navode dva slučaja vandalskih napada na njihove dvorane kraljevstva u Beogradu i Boru. Neidentifikovane osobe su 26. maja preskočile ogradu beogradske dvorane kraljevstva i nanele manju štetu prostoru oko zgrade i fasadi. U Boru su 4. aprila neidentifikovane osobe jajima

i balonima napunjenim bojom gađale fasadu dvorane kraljevstva, a kasnije tog dana su kamenjem gađale krov i oštetile crepove.

Četvrti deo: Politika Vlade Sjedinjenih Država

Na oktobarskom sastanku sa predstavnicima Uprave za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama, predstavnici Američke ambasade ponovo su se založili da se Uprava angažuje oko međuverških aktivnosti i da eliminiše kako hotimičnu tako i nehotimičnu pristrasnost u primeni zakona kojim se reguliše upis u Registar verskih grupa, posebno kada je reč o netradicionalnim zajednicama.

Predstavnici Ambasade nastavljaju da saraduju sa Agencijom za restituciju i drugim predstavnicima vlasti oko primene Zakona o otklanjanju posledica oduzimanja imovine žrtvama Holokausta koje nemaju živih zakonskih naslednika, i pozivaju predstavnike vlasti da načine sledeći korak i imenuju zaknom predviđeni Odbor za nadzor.

Predstavnici Ambasade sastali su se u odvojenim sastancima sa predstavnicima Srpske pravoslavne crkve, obe Islamske zajednice, Jevrejske zajednice, Baptističke zajednice, Evanđeoske zajednice, Jehovinim svedocima i Mormonskom crkvom da bi razgovarali o interakciji i saradnji između verskih grupa, vraćanju oduzete imovine, pravu da se slobodno ispoveda vera, podršci vlasti i načinu na koji društvo tretira verske grupe.

Predstavnici Ambasade su nastavili da prate rad na uspostavljanju memorijalnog kompleksa Staro sajmište gde se u Drugom svetskom ratu nalazio koncentracioni logor i da podstiču razgovor između strana koje se nalaze na suprotnim pozicijama u pogledu izgradnje ovog kompleksa. Osoblje Ambasade je apelovalo na predstavnike Vlade predsednika Vučića da formira novu komisiju, što do kraja godine nije sprovedeno u delo.

Za vreme januarskog ručka u čast Nacionalnog dana slobode veroispovesti, ambasador i predstavnici šest verskih zajednica – Srpske pravoslavne crkve, obe Islamske zajednice, Jevrejske zajednice, Rimokatoličke crkve i Reformatske hrišćanske crkve – razgovarali su o statusu međuverške saradnje. Takođe su razgovarali o poteškoćama na koje grupe nailaze u pokušaju da ostvare saradnju sa vlastima, da održavaju versku nastavu i da prošire broj svojih vernika pred sve izraženijom sekularizacijom. Ambasador je u junu održao iftar, na kome je okupio članove dve suprotstavljene islamske zajednice u nastojanju da ih podstakne na poboljšanje saradnje. U oktobru je u Ambasadi održan okrugli sto u čast Međunarodnog dana slobode veroispovesti za kojim su predstavnici netradicionalnih verskih grupa, među njima i članovi Evanđeoskog udruženja studenata, Protestantske evanđeoske crkve, Baptističke crkve Beograd i Anglikanske crkve, govorili o poteškoćama sa kojima se susreću.